

Crkvena služba – sposobnost, prikladnost, zloporaba i nemar

ZDENKO ILIĆ

U Katoličkoj Crkvi postoji mnoštvo crkvenih službi. Većina ih je određena općim kanonskim pravom, ali ima i onih čije se ustanovljenje, prava i obveze prepuštaju krajevnom pravu mjerodavne crkvene vlasti. Ono što im je svima zajedničko uz ljudski element naslovnika službe jesu također i kanonsko-pravni elementi koji prethode povjeravanju crkvene službe, a to su sposobnost (*capacitas, habilitas*) i prikladnost (*idoneitas*).

Osobno mi se čini da se kod podjeljivanja crkvene službe često zaboravi upravo na ta dva preduvjeta koji, posljedično, mogu dovesti i dovode do zloporabe i nemara nositelja službe i onoga tko je podjeljuje. Stoga prije nego što analiziramo zloporabu i nemar pri obavljanju neke crkvene službe, najprije je potrebno objasniti što je crkvena služba. Nakon toga iznijet ćemo kanonska načela povjeravanja iste imajući u vidu sposobnost i prikladnost mogućega nositelja crkvene vlasti, službe ili zadaće.

1. Crkvena služba i njezino povjeravanje

Crkvena služba (*officium ecclesiasticum*) jest »svaka zadaća trajno ustanovljena bilo božanskom bilo crkvenom uredbom koja se vrši u duhovnu svrhu« (kan. 145, § 1). Navedena definicija crkvene službe sadrži bitne elemente koje je potrebno pojasniti. Kao prvo, riječ je o zadaći (*munus*), odnosno o obvezama i pravima koja proizlaze iz neke crkvene službe. Kao drugo, trajnost službe ne ovisi o njezinu nositelju i ne prestane kada je pravno prazna. Kao treće, crkvena služba ustanovljena je božanskom ili crkvenom uredbom i ne može je ustanoviti svjetovna vlast, a još manje privatna inicijativa samih vjernika. Kao četvrto, svrha crkvene službe jest duhovne naravi čiji je konačni cilj ostvarenje kraljevstva Božjega i spas duša (usp. kan. 1752).¹

Tako definirana crkvena služba stječe se kanonskim povjeravanjem (*provisio canonica*) u trima koracima: označavanjem osobe, podjelom pravnoga naslova službe i uvođenjem u posjed, tamo gdje je to potrebno (kan. 146). Kanonsko povjeravanje, prema kan. 147, obavlja se slobodnim podjeljivanjem, postavljanjem, potvrđivanjem ili dopuštenjem te izborom i prihvaćanjem izbora.

¹ Usp. J. BRKAN, *Opće odredbe Zakonika kanonskoga prava*, Makarska, 1997., 279–280.

Crkvena služba podjeljuje se osobi koja je, u kanonsko-pravnom smislu, nositelj ili subjekt prava i obveza koje stječe primanjem sakramenta krštenja, iz čega proizlazi njezina trostruka sposobnost: a) pravna sposobnost – biti nositelj prava i obveza; b) djelatna sposobnost – očituje se u obavljanju onih pravnih činova koje joj zakon omogućuje i c) crkvena sposobnost – prava i obveze u Crkvi koje proizlaze iz sakramenata krštenja i primanja onih sakramenata po kojima se mijenja kanonski položaj vjernika (potvrda, ženidba i sveti red).

Kada govorimo o crkvenim službama ili zadaćama, tada su potrebne sve tri navedene sposobnosti kako bi njihovo povjeravanje bilo valjano i dopušteno. Naravno, nisu svi vjernici pravno sposobni za sve službe. Tako npr. samo su posvećeni službenici ili klerici sposobni za vlast upravljanja u Crkvi i samo njima mogu biti povjerene službe i zadaće koje traže obnašanje crkvene vlasti. Ta sposobnost dolazi im iz svetoga ređenja (usp. kann. 129, § 1; 274, § 1).

Nadalje, da bi se valjano povjerila crkvena služba, moraju se, prema kann. 149–156, ispuniti sljedeći preduvjeti: crkveno zajedništvo, sposobnost osobe, odsutnost simonije, povezanost službe s brigom za duše, isključenost svake nespojivosti službi, pravno prazna služba, podjeljivanje u pisanom obliku.

Kandidat za crkvenu službu ili zadaću ponajprije mora biti u crkvenom zajedništvu. Iako kan. 149 ne tumači što je to crkveno zajedništvo, odgovor možemo pronaći u kan. 205, koji propisuje da se potpuno crkveno zajedništvo sastoji u ispovijedanju vjere, sakramentima i crkvenom upravljanju. Isti kanon traži i sposobnost kandidata, to jest kandidat mora imati one osobine koje se za crkvenu službu traže po općem ili krajevnom pravu ili odredbom utemeljenja. Te osobine nekada se traže za valjanost podjeljivanja crkvene službe i ako one ne postoje, povjeravanje je nevaljano. U drugim je slučajevima valjano, ali se može poništiti odlukom mjerodavne vlasti ili presudom upravnoga suda (kan 149, § 2). Ako bi se nekomu simonijski povjerila crkvena služba, takvo povjeravanje je po samom pravu ništavo (kan 149, § 3). Za povjeravanje dušobrižničkih službi traži se služenje svećeničkoga reda – prezbiterata i episkopata. Ako kandidat nije zaređen za svećenika, prema kan. 150, takvo je povjeravanje nevaljano.

Jedna od većih kanonsko-pastoralnih poteškoća jest nespojivost služba. Kan. 152 određuje da se jednoj osobi ne povjeravaju dvije ili više nespojivih službi. Crkvena praksa pokazuje nam pak da to nije uvijek moguće izbjeći, za što postoje više ili manje uvjerljivi i opravdani razlozi kao što su npr. manjak svećenika i velike potrebe partikularne Crkve. Kanonska odredba o nespojivosti služba ne donosi sa sobom kaznenu mjeru niti je dana za valjanost (*ad validitatem*). Ipak, čini se da bi takvu praksu trebalo izbjegavati.

Kod povjeravanja crkvene službe treba paziti – za valjanost – da se može podijeliti samo ona služba koja je pravno prazna (usp. kan. 153). Na koncu, svako povjeravanje crkvene službe mora biti napismeno (usp. kan. 156).

2. Sposobnost i prikladnost

Sposobnost (*capacitas/habilitas*) i prikladnost (*idoneitas*) tehnički su pojmovi *Zakonika* iz 1983. godine. Iako nam se može učiniti da je sadržaj hrvatskoga prijevoda tih izraza istoznačan, ipak, to nije tako. Osim toga njihov hrvatski prijevod nije uvijek točan ni dosljedan. Naime izvorni se latinski tekst pojedinih kanona koristi njima u različitim kontekstima i s različitim značenjem, dok hrvatski prijevod ne slijedi uvijek izvornik.

Neovisno o (ne)dosljednosti hrvatskoga prijevoda, navest ćemo dva primjera koji jasno upućuju na sposobnost odnosno prikladnost. S obzirom na sposobnost: za primanje potvrde sposobna (*capax*) je svaka i samo krštena osoba koja još nije potvrđena (kan. 889). S obzirom na prikladnost: barem svake tri godine biskupi crkvene pokrajine ili biskupska konferencija trebaju sastaviti popis prezbitera koji su prikladniji (*aptiorum*) za biskupsku službu (kan. 377, § 2). Iz tih dvaju primjera možemo zaključiti da sposobnost, bilo naravna bilo pravna, nije uvijek dovoljna za pojedinu crkvenu službu ili zadaću. Osim nje traži se i prikladnost. Naime netko može biti sposoban za službu, a da u isto vrijeme nije baš prikladan za nju. Tu misao potkrijepit ćemo jednostavnim primjerom iz pastoralne prakse. Ako prikladnost shvatimo kao osobinu ili svojstvo osobe, tada je npr. prikladno da krsni kum bude i kum na potvrđi (usp. kan. 893).

Na temelju navedenih kanona možemo postaviti konačno pitanje što su to kanonska sposobnost i kanonska prikladnost. Kanonska sposobnost jest sposobnost osobe za njezino pravno i djelatno djelovanje u Crkvi utemeljena na naravnoj sposobnosti koja proizlazi iz razuma i volje, a očituje se u svjesnom, slobodnom i odgovornom djelovanju.

Kanonska prikladnost očituje se u onim osobinama ili svojstvima osobe koji baš nju, tu osobu, čine prikladnom za tu crkvenu službu.

3. Zloporaba i nemar

Apostolskom konstitucijom *Pascite Gregem Dei* od 23. svibnja 2021. godine papa Franjo odobrio je izmjene VI. knjige *Zakonika, Kaznene mjere u Crkvi*, koje su stupile na snagu 8. prosinca iste godine. Od mnogih izmijenjenih kanona navedene VI. knjige želim se zaustaviti samo na kan. 1378 (prijašnji kan. 1389), koji se sada nalazi pod naslovom *II. Kaznjiva djela protiv crkvenih vlasti i obavljanja službi*.

Zbog važnosti sadržaja novoga kan. 1378 donosim ga u latinskoj inačici, njegov neslužbeni hrvatski prijevod (uz osobne preinake prijevoda), kao i nove riječi u kanonu označene podebljanim slovima:

Can. 1378 – § 1. **Qui, praeter casus iure iam praevisos**, ecclesiastica potestate, **officio** vel munere **abutitur**, pro actus vel omissionis gravitate puniatur, non exclusa **eorundem** privatione, **firma damnum reparandi obligatione**.

§ 2. Qui vero, ex culpabili negligentia, ecclesiasticae potestatis **vel officii** vel muneris actum illegitime cum damno alieno vel scandalo ponit vel omittit, iusta poena puniatur **ad normam can. 1336, §§ 2-4, firma damnum reparandi obligatione**.

Kan. 1378 – § 1. **Tko, osim u slučajevima pravom već predviđenim, zloupotrijebi** crkvenu vlast, **službu** ili zadaću, prema težini čina ili propusta neka se kazni, ne isključujući **njihova** oduzimanja, **tako da netaknuta ostaje obveza nadoknade štete**.

§ 2. Tko pak iz skrivljene nemarnosti počini nezakonit čin crkvene vlasti **ili službe** ili zadaću na štetu drugoga ili na sablazan, ili propusti učiniti, neka se kazni pravednom kaznom **prema odredbi kan. 1336, §§ 2–4, tako da ostaje netaknuta obveza nadoknade štete**.

Kan. 1378 govori o dvama kažnjivim djelima: zloraba (*abusus*) i nemar (*negligentia*), koje možemo definirati sljedećim riječima: »Zloraba crkvene vlasti, službe ili zadaće veoma je širok izraz, koji obuhvaća sve samovoljne čine namjerno učinjene od bilo koga tko ima javnu vlast u Crkvi ili vrši neku službu u pravom smislu riječi, neko služenje ili neku zadaću. Nemar se odnosi na čine skrivljene nemarnosti zbog koje se čini ili se propušta učiniti neki čin crkvene vlasti ili službe, uz štetu za druge.«²

Zloraba i nemar mogu se dakle pojaviti u bilo kojoj crkvenoj službi i nitko na njih nije imun: ni onaj koji podjeljuje službu ni onaj koji je prima. Jer što je veća i uglednija vlast i služba, to je veća i napast podleći njezinim čarima i zavodljivostima zbog vlastite nesavršenosti, egoizma, pohlepe, kao i nesposobnosti, neznanja i neprikladnosti.

Budući da zloraba i nemar spadaju pod kategoriju kažnjivoga djela, potrebno je objasniti kanonsko poimanje kažnjivoga djela, kazne i kaznene mjere. Kažnjivo djelo (*delictum*) jest izvanjski prekršaj zakona ili crkvene zapovijedi, teško ubrojivo zbog zle namjere ili nemara (kan. 1321, § 2). Kazna (*poena*) je odgovor koji zakon

² N. ŠKALABRIN, *Kaznene mjere u Crkvi*, Đakovo, 2004., 163.

daje prekršitelju, odnosno onomu tko je počinio kažnjivo djelo. Na počinitelja nekoga kažnjivoga djela primjenjuju se kaznene mjere (*sanctiones poenales*) koje, prema kan. 1312, mogu biti popravne ili cenzure, okajničke kazne te kazneni lijekovi i pokore. Svrha je kažnjavanja dvostruka: popravak prekršitelja i njegovo kažnjavanje. Kazne izriče mjerodavni crkveni autoritet. S obzirom na njihovu primjenu one mogu biti *latae sententiae* i *ferendae sententiae*. *Latae sententiae* kazne su koje su već unaprijed izrečene u *Zakoniku* i u njih se upada počinjenjem kažnjivoga djela. *Ferendae sententiae* kazne su koje se trebaju izreći, a krivca obvezuju tek pošto budu izrečene (kan. 1314).

U kontekstu rečenoga, kažnjivo djelo zlorabe svjesno je i voljno kršenje nekoga crkvenoga zakona koje čini zakoniti nositelj neke crkvene vlasti, službe ili zadaće. Težina kazne proporcionalna je težini zlorabe i njezinim posljedicama i može dovesti do oduzimanja vlasti, službe ili crkvene zadaće.

Kažnjivo djelo nemara nastaje pak zbog propusta dužne pažnje ako se voljno i promišljeno krši neki zakon ili zapovijed. To može biti kod nezakonito obavljenih ili propuštenih činova protiv zakona/zapovijedi u obnašanju crkvene vlasti, obavljanju službe ili neke zadaće na štetu drugoga. Predviđena je kazna obvezatna, ali neodređena i sa sobom može dovesti do gubitka službe ili zabrane obavljanja službe uz obvezu nadoknade štete.

Kao što vidimo, i kod zlorabe i kod nemara kazne su neodređene i prepustene su diskrecijskom pravu onoga tko ima ovlast kazniti počinitelja. One se donose njegovom presudom ili odlukom (kazne *ferendae sententiae*).

Na taj kanon ne mogu se primijeniti ostali kanoni koji određuju konkretne kazne za pojedina kažnjiva djela, a koja mogu nastati zbog zlorabe ili nemara. Tako su npr. izopćenja *ferendae sententiae* predviđena u trima slučajevima: 1. za onoga tko pokuša služiti bogoslužni čin euharistijske žrtve, a nije primio svećenički red (kan. 1379, § 1, 1°); 2. za onoga tko pokuša podijeliti odrješenje ili nekoga sakramentalno ispovjediti, a ne može valjano podijeliti sakramentalno odrješenje (kan. 1379, §3, 2°); 3. za tumača i druge do kojih je na bilo koji način iz ispovijedi doprlo znanje o grijesima koji bi povrijedili tajnu (kan. 1386, §2).

Cenzure *ferendae sententiae*, koje uključuju i izopćenje, predviđene su za: 1. roditelje ili njihove zamjenike koji daju krstiti ili odgajati djecu u nekatoličkoj vjeri (kan. 1367); 2. onoga tko se protiv čina rimskoga prvosvećenika utekne na opći sabor ili na biskupski zbor (kan. 1366); 3. onoga tko nezakonito zarađuje iz priloga za mise (kan. 1383); 4. onoga tko crkvenom poglavaru podnese klevetničku prijavu o kažnjivom djelu ili na drugi način povrijedi dobar glas drugoga (kan. 1390, §2).

Zabrane bogoslužja *ferendae sententiae* predviđene su za: 1. krivca koji javno izaziva ili neprijateljstva ili mržnju protiv Apostolske stolice ili ordinarija ili podložnike poziva na neposluh prema njima (kan. 1373); 2. krivca koji promiče ili vodi društvo koje rovari protiv Crkve (kan. 1374); 3. krivca koji slavi ili prima sakrament po simoniji (kan. 1380).

Nadalje, obustave *ferendae sententiae* predviđene su za sljedeća kažnjiva djela: 1. slavljenje i primanje sakramenata po simoniji (kan. 1380); 2. navođenje pokornika na grijeh protiv šeste Božje zapovijedi (kan. 1385); 3. priležništvo i drugi izvanjski grijesi protiv šeste Božje zapovijedi uz sablazan (kan. 1395, §1).

No u *Zakoniku* se nalaze i točno određene kazne za pojedina kažnjiva djela, nastala zbog zloporabe ili nemara, u koje krivac upada samim činom počinjenja (kazne *latae sententiae*). Evo nekih konkretnih primjera takvih kažnjivih djela pridržanih Apostolskoj stolici: profanacija posvećenih čestica (kan. 1382); upotreba fizičke sile protiv rimskoga prvosvećenika ili njegovo ubojstvo (kan. 1370, § 1 i 1397); odrješenje sukrivca u grijehu protiv šeste Božje zapovijedi (kan. 1384); biskup koji bez papinskoga naloga posveti nekoga za biskupa i onaj koji primi od njega posvećenje (kan. 1387); ispovjednik koji izravno povrijedi sakramentalni pečat (kan. 1386, § 1), slavljenje sakramenata po simoniji (kan. 1380); protupravno prisvajanje službe ili nezakonito zadržavanje službe nakon što je oduzeta ili je prestala (kan. 1372); nezakonito služenje svećeničke službe (kan. 1389); darovi i obećanja za nezakonito obavljanje službe (kan. 1377); navođenje pokornika na grijeh u ispovijedi (kan. 1385); izravna povrjeda sakramentalnoga pečata (kan. 1388); krivotvorenje crkvenih isprava i dokumenata, uništavanje i namjerno mijenjanje istih ili izdavanje lažnih isprava (kan. 1391).

I što sada?

Spontani odgovor mogao bi biti: Ništa! Nikomu ništa! Idemo dalje jer ionako nema nikakve odgovornosti, kao ni kaznenih posljedica – bilo za onoga tko podjeljuje službu bilo za onoga tko je zloporabi i nemarno se odnosi prema njoj. Onda nije ni čudo da je papa Franjo inzistirao na reviziji kaznenih mjera i njihovoj primjeni jer, kako je on sam jednom rekao, mjerodavni crkveni autoriteti (biskupi i redovnički poglavari) rijetko su ih primjenjivali zbog vlastite nemarnosti u obavljanju njihove službe.³ Tada i ne čude razne zloporabe vlasti i časti, službi i zadaća na različitim područjima crkvenoga djelovanja koje prolaze nekažnjeno, a da o potrebnoj nadoknadi štete i preuzimanju odgovornosti nema ni spomena.

Odgovornost je ponajprije na onome tko podjeljuje crkvenu službu imajući pred očima sposobnost i prikladnost onoga komu je podjeljuje. Isto tako je odgovornost

³ Usp. FRANJO, apostolsko pismo motuproprij *Poput brižne majke*, 4. lipnja 2016.

i na onome tko prima spomenutu službu i koji je mora obavljati prema kanonskim propisima te činiti sve što je u njegovoj moći da to bude na korist Crkve i na spase-
nje duša.

Konačno, često znam reći: Što tu sada nije jasno? Sve piše u *Zakoniku*! Držimo se kanona i paragrafa i bit će sve dobro!